

КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК: 376.36:15:37.013.77

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ ФУНКЦІЇ У ДІТЕЙ З РАННІМ ДИТЯЧИМ АУТИЗМОМ

Базима Н.В.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті висвітлено генезис розвитку мовленнєвої функції у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком та у дітей з аутистичними порушеннями.

В статтє освещено генезис развития речевой функции у детей с нормальным речевым развитием и у детей с аутистическими нарушениями.

Particularities of speech development of preschool children with normal speech development children and with an autism are presented in the article.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, діти, дослідження, аутизм.

Ключевые слова: речевое развитие, дети, исследования, аутизм.

Key words: speech development, children, exploring, autism.

Основною запорукою соціальної адаптованості людини у сучасному світі і прийняття її світом є її рівень оволодіння мовленням, а точніше, його комунікативною функцією.

Результати психологічних досліджень та спостережень за розвитком дітей з раннім дитячим аутизмом (далі – РДА) взагалі і за їх мовленнєвим розвитком зокрема, свідчать про те, що відхилення в мовленнєвому розвитку є одним з найбільш характерних проявів даного синдрому (О.Р.Баєнська, В.М.Башина, О.Б.Богдашина, Л.Каннер, К.С.Лебединська, С.С.Морозова, О.С.Нікольська, М.В.Рожественська, Т.В.Скрипник, В.В.Тарасун, М.К.Шеремет, Д.І.Шульженко та ін.). Науковці прийшли до висновку, що аутична дитина швидше не може, ніж не хоче спілкуватися. Для дітей з аутистичними порушеннями характерні труднощі сприймання інформації і розуміння ситуації спілкування. Такі труднощі можуть бути наслідком цілком зрозумілої причини – відсутність самої потреби у спілкуванні, посилене прагнення уникати контактів і небажання спілкуватися. Несформованість комунікативної функції у дітей з аутизмом стає причиною відхилень у мовленнєвому розвитку, який, у свою чергу, значною мірою може залежати від хворобливого невротичного досвіду, хронічної недостатності спілкування у ранньому дитинстві (спричиненої, знову ж таки, недостатньою сформованістю комунікативної функції), відсутністю сприятливої ситуації користування мовленням. За даними О.Богдашиної, деякі аутисти просто не розуміють, що мовлення можна використовувати з метою спілкування, обміну інформацією, повідомлення про свої бажання, задоволення своїх потреб.

Мовленнєва діяльність, будучи тісно пов'язаною із психічним розвитком дитини, потребує уваги з перших років життя, особливо, якщо формування мовленнєвої сфери проходить специфічно і вимагає особливого корекційно-розвивально підходу.

Існує декілька теорій щодо причин виникнення раннього дитячого аутизму, але до цього часу остаточної відповіді не знайдено. Відомо, що діти з аутизмом – це неоднорідна група, аутизм проявляється в різноманітних формах, при різних рівнях інтелектуального і мовленнєвого розвитку.

Для оцінки рівня розвитку мовленнєвої функції у дітей важливо знати особливості формування мовлення в процесі нормального онтогенезу.

Безумовно, розвиток центральної нервової системи (ЦНС) людини – складний процес, що визначається генетичною програмою розвитку та піддається різноманітним впливам зовнішніх факторів на плід і дитину з перших років життя. Внутрішньоутробний і постнатальний розвиток ЦНС дитини обумовлюється поступовим, поетапним включенням еволюційно молодших структур головного мозку, об'єднанням різних регулювальних центрів і провідних шляхів у функціональні системи, основним призначенням яких є забезпечення життєво необхідних функцій [6]

Однак, численні дослідження фізіологів, нейрофізіологів, неврологів, нейропсихологів, дефектологів, психологів та інших фахівців (Б.Г.Ананьев, П.К.Анохін, Т.Г.Бетелева, Н.В.Дубровінська, О.М.Корнев, О.Р.Лурія,

І.П.Павлов, Т.В.Сак, В.В.Тарасун, М.К.Шеремет, М.М.Щелованов та ін.) свідчать про те, що морфологічний та функціональний розвиток головного мозку не є достатньою умовою для нормального психічного розвитку дитини, зокрема для розвитку її мовлення.

І.П.Павлов визначає мовлення однією з наймолодших функцій кори головного мозку з філогенетичної сторони. Виділяючи першу і другу сигнальні системи для розмежування принципових відмінностей у роботі головного мозку людини і тварин (1932), І.П.Павлов розглядає їх у нерозривному зв'язку, наголошуючи на тому, що неможливо вивчати ту чи іншу сигнальну систему відокремлено одну від одної.

У своїх дослідженнях М.К.Шеремет стверджує, що мовлення дитини формується правильно за умови, якщо друга сигнальна система, знаходячись на стадії розвитку, постійно підтримується конкретними імпульсами першої сигнальної системи, яка безпосередньо відображає реальну дійсність. Головним фізіологічним механізмом, що забезпечує нормальний розвиток мовлення, є збережений біологічний слух. У дитини з нормальним слухом достатньо швидко виникає зв'язок між слуховим і руховим аналізаторами кори головного мозку. Перші зовнішні прояви цього зв'язку спостерігаються у вигляді руху очей або голови немовляти у напрямі звучання об'єкта уже на початку другого місяця життя дитини (Н.М.Аксаріна, Л.О.Бадалян, Н.М.Всеволозька Б.Д.Корсунська, М.М.Щелованова та ін.). Таким чином формуються зорово-слухові зв'язки. Також у появі та розвитку мовлення у дитячому віці і упродовж усього життя значну роль відіграє руховий аналізатор (П.К.Ананьєв, М.О.Бернштейн, М.М.Кольцова, М.І.Красногорський, М.К.Шеремет та ін.). Отже, можна зробити висновок, що збереженість функцій зорового, слухового та рухового аналізаторів також мають важливе значення для нормального формування мовлення, адже дитина з раннього віку, чуючи мовлення дорослих, повертає голову на голос та уважно спостерігає за рухами язика і губ оточуючих людей, а пізніше – починає відтворювати звуки мовлення.

Дослідження О.Р.Лурія, Ф.О.Юродович, Ф.І.Фрадкіної, М.М.Кольцової та інших науковців свідчать про те, що уже на початку другого півріччя життя у дитини спостерігається реакція на мовлення дорослих, хоча слово ще не має практичного значення для спілкування.

Рефлекси, які проявляються у цей період життя у відповідь на мовленнєві сигнали, утворюються за типом тимчасового зв'язку, в якому слово є умовним подразником, а підкріпленням виступає безумовний орієнтувальний рефлекс [6]. Основне значення у цьому процесі має інтонація, з якою вимовляються слова, а не їх предметний зміст.

Пізніше, у віці 10-11 місяців, дитина, яка розвивається нормально, вже починає виконувати доручення за мовленнєвою інструкцією дорослого. Хоча малюк ще свідомо не користується словами, але вже можна говорити про початок мовленнєвого спілкування дорослого з дитиною. На цьому етапі розвитку розуміння мовлення є обмеженим і здійснюється лише завдяки включенню дорослого і дитини в практичну ситуацію [6].

До кінця другого півріччя життя у дитини уже виникає диференційований зв'язок між певним словом і відповідним предметом або дією, що позначає дане слово, завдяки чому спостерігається реакція не на інтонацію і звучання слова, а на його значення, що на думку Д.Б.Ельконіна та інших вчених і є первинною формою розуміння мовлення.

На основі становлення часового зв'язку між словом і предметом або дією та за умови нормального психофізичного розвитку та сприятливого оточення формується активне мовлення дитини. Як правило, дорослий, взаємодіючи чи безпосередньо спілкуючись з дитиною, супроводжує словами свої дії з предметами, а потім, відповідно, викликані тими ж словами за наслідуванням, дії дитини. Спочатку діти наслідують звуки, а потім, завдяки постійному підкріпленню слова дією, звук перетворюється на слово. Зв'язок між словом і дією закріплюється унаслідок багаторазового одночасного повторення слова і дії.

Спостереження та дослідження багатьох науковців свідчать про те, що первинна вимова слів дітьми немовлячого віку не використовується з метою спілкування. Дитина не користується властивими їм звукокомплексами для повідомлення дорослому про свою дію, для привернення його уваги або для вираження бажання отримати певний предмет.

Інтерпретуючи теорію І.П.Павлова, можна сказати, що завдяки сумісній діяльності першої і другої сигнальних систем, встановлення у мозку дитини міцних зв'язків між словом і тим, що воно позначає, стає її особистим досягненням, хоча об'єктивний зміст слова закріплює результат роботи мислення попередніх поколінь людей.

М.К.Шеремет, аналізуючи розвиток мовлення у дітей раннього віку, зазначає, що у момент, коли дитина цілеспрямовано починає супроводжувати дію словом, підключаються кінестетичні відчуття і встановлюється зв'язок між слуховою, зоровою і мовленнєворуховою зонами [6]. Науковець доводить, що на даному етапі розвитку дитини слова починають виконувати специфічну для мовлення функцію – функцію узагальнення: дитина промовляє їх для того, щоб звернути увагу дорослого на певний предмет, повідомляє дорослому про свою дію, звертається до нього з проханням, кличе його і т.д.

Процес формування слів як сигналів реальних подразників відбувається у відповідності з механізмами утворення умовних рефлексів. Обумовленість виникнення другої сигнальної системи виявляється у тому, що зв'язок «слово-предмет» встановлюється тільки за наявності потреби у спілкуванні, яку зумовлює сумісна діяльність дорослого і дитини [6].

Видатні науковці (Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін та ін.) визначають найбільш раннім емоційне спілкування дитини і дорослого (перше півріччя життя дитини). У другому півріччі життя дитини з'являються нові форми спілкування: розуміння мовлення, наслідування звуків мовлення і слів оточуючих людей. А уже наприкінці першого року життя на основі потреби у мовленнєвому спілкуванні характер спілкування дитини стає мовленнєвим, що виражається у зверненні дитини, яка ще не говорить, до дорослого за допомогою, спробі повернути до себе увагу (наприклад, використання комбінацій зі звуків, жестів, міміки, погляду, зверненого до дорослого).

М.К.Шеремет вбачає вирішальну умову виникнення мовлення дитини у наявності потреби у новому, тобто мовленнєвому, способі спілкування і в оволодінні засобами, необхідних для цього. Але для оволодіння мовленнєвим спілкуванням недостатньо просто надати дитині слова в якості зразків для наслідування, а необхідно сформуванню у неї потребу у використанні слів, потребу у цілеспрямованій комунікації [6].

Кінестетичні подразники, що виникають у дитини під час повторення нею слів за дорослим, мають велике значення для формування здатності усвідомлено використовувати слова у власному мовленні. Тому ехोलалічне повторення дитиною слів, які вимовляє дорослий, є звичайним і необхідним явищем на другому році життя. Адаже у процесі ехोलалічного повторення відповідних звучань підключається кінестетичний елемент і створюється зв'язок між слуховою, зоровою і мовленнєворуховою зонами, про що йшлося раніше.

Аналізуючи роботи таких науковців, як П.К.Анохін, Л.О.Бадалян, А.М.Богущ, Т.Г.Візель, О.М.Корнев, О.Р.Лурія, В.М.Синьов, М.К.Шеремет та ін., приходимо до висновку, що розвиток мовленнєвої функції здійснюється інтегративною діяльністю мозку. Тому для своєчасного її становлення в онтогенезі важливе значення має нормальне функціонування усіх відділів центральної нервової системи, особливо кори головного мозку.

Л.С.Виготський визначає мову як систему суспільно вироблених засобів, застосування яких спрямоване на здійснення діяльності спілкування. А спілкуванням науковець називає діяльність, спрямовану на розв'язання завдань соціального взаємозв'язку [1]. Мовлення є суто людською вищою корковою функцією, у формуванні якої поряд із біологічними факторами велику роль відіграють соціальні (оточення дитини, навчально-виховний простір, наявність нових позитивних вражень тощо).

Процес оволодіння мовленням безпосередньо пов'язаний з процесом оволодіння рідною мовою, що має свої закономірності, визначені Л.П.Федоренко, які полягають у залежності результату засвоєння мови від ступеня розвитку мовленнєвотворчої системи людини: її мовленнєворухових м'язів (що здійснюють артикуляції звуків і модуляції елементів інтонації мовлення), інтелекту (механізмів уяви, мислення, уявлення, узагальнення), пам'яті (механізмів запам'ятовування мовленнєвих рухів, слухових та графічних символів як знаків мови, запам'ятовування норм мови), емоційної сфери психіки (механізмів, що викликають емоційний стан, який виникає у зв'язку з вищими емоціями [3]. Тобто, за дослідженнями Л.П.Федоренко, у процесі засвоєння дітьми рідної мови і, відповідно, мовлення, визначальне значення мають: натренованість м'язів органів мовлення дитини; рівень засвоєння дитиною лексичних та граматичних мовних значень різного ступеня узагальненості; здатність дитини сприймати виразні засоби фонетики, лексики і граматики; розвиток координації і розуміння взаємозв'язку між усним та письмовим мовленням. Також значну роль відіграють відчуття мови у дитини та ступінь досконалості структури мовленнєвих навичок.

Проблему мовленнєвого розвитку та значення спілкування у розвитку мовлення досліджували такі відомі науковці, як Б.Г.Ананьєв, Т.В.Ахутіна, М.І.Жинкін, О.В.Запорожець, І.О.Зимня, О.О.Леонтьєв, М.І.Лісіна, В.І.Лубовський, О.Р.Лурія, А.Г.Рузька, Л.С.Цветкова, М.К.Шеремет та ін.

Досліджуючи мовленнєвий розвиток у дітей, які фізично і психічно розвиваються відповідно до вікових норм та ростуть і виховуються у сприятливих умовах та говорячи про розвиток мовленнєвої функції на першому році життя, слід зазначити, що дитина за допомогою міміки, посмішки та активних рухів починає спілкування з дорослим уже з 1-2 місяців. А з 3-4 місяців повертається на голос дорослого. У 3-6 місяців з'являється гуління, яке відрізняється від початкового різноманітністю звуків, поступово (6-8 місяців) відбувається перехід до лепету, який є дуже важливим в розвитку малюка, адже окремі артикуляції дитини поєднуються в певній послідовності. Повторно промовляючи склади, дитина спочатку просто повторює звуки, а пізніше починає наслідувати звуки мовлення дорослого. Одночасно з лепетом малюк починає проявляти радість або невдоволення, намагається повернути до себе увагу або проявляти протест, змінюючи інтонацію. В період 6-12 місяців лепет складається з 4-5, а інколи і більше, складів, у деяких дітей цього віку з'являються перші слова.

Відомо, що другий рік життя відзначається періодом активного розвитку мовлення. Значно поширюється запас слів, які дитина розуміє. Продовжує розвиватися здатність малюка до наслідування. Дитина вже сама починає звертатися до дорослого, коли, наприклад, хоче їсти чи бажає щось отримати, використовуючи

просту, граматично не оформлену фразу з двох-трьох слів. Дитина з кожним днем стає все більш самостійною, активною та проявляє більший інтерес до навколишнього світу [2].

Між другим та третім роками, як свідчить аналіз досліджень О.В.Запорожця, М.І.Лисіної, А.Г.Рузької, В.В.Тарасун, М.К.Шеремет та ін., активно формується фразове мовлення. Висловлювання дитини стають граматично оформленими, починається засвоєння граматичної будови мовлення: відмінкових закінчень, форм однини та множини іменників, узгоджень прикметників з іменниками, використання деяких прийменників. До трьох років у дитини, мовлення якої розвивається відповідно до вікових норм, формуються всі основні граматичні категорії, відбувається активне зростання словникового запасу.

На четвертому році життя відбувається істотне покращення мовленнєвого розвитку. Дитина знає назви багатьох оточуючих предметів та узагальнює їх, користується простими і складними поширеними реченнями. Так як вимова звуків ще недостатньо чітка, дитина може добре вимовляти двоскладові слова, але допускати помилки при вимові слів з трьох-чотирьох складів.

У п'ять років словниковий запас дитини досягає 1500-2000 слів. У висловлюваннях використовуються майже усі частини мови. Відбувається інтенсивний розвиток граматичної будови мовлення, але ще можуть допускатися граматичні помилки: неправильні узгодження слів, не завжди вірне використання відмінкових закінчень, Дитина цього віку починає висловлювати власну думку, розмірковувати про оточуючі предмети та явища. У більшості дітей у цьому віці покращується звуковимова.

До кінця шостого року життя активний словник дитини, яка має нормальний мовленнєвий розвиток, складає від 2500 до 3000 слів. Висловлювання дитини стають більш повними та точними, з'являються складні речення, використовуються синоніми та антоніми. Діти на достатньому рівні оволодівають монологічним мовленням. У мовленні з'являються якісні і присвійні прикметники, складні прийменники, вже правильно узгоджуються іменники з іншими частинами мови. Значно покращується звуковимова. Більшість дітей вже правильно вимовляють усі звуки, але у деяких ще можуть відмічатися заміни тих чи інших складних звуків або спотворення їх правильної вимови [2].

Але, на жаль, мовленнєвий розвиток дитини не завжди проходить описані вище етапи у відповідний віковий термін та не завжди підкорюється зазначеним закономірностям.

Вивчаючи розвиток дитини, що відбувається при несприятливих умовах, Г.М.Дульнев і О.Р.Лурія сформулювали 4 основні умови, необхідні для нормального розвитку дитини:

Перша, найважливіша, умова «нормальної роботи головного мозку з його кори» полягає у порушенні нормального співвідношення процесів збудження і гальмування, утрудненні здійснення складних форм аналізу і синтезу інформації, що надходить до мозку, порушенні взаємодії між блоками мозку, що відповідають за різні аспекти психічної діяльності людини при наявності патологічних станів, викликаних різними патогенними впливами.

Друга умова передбачає «нормальний фізичний розвиток дитини і пов'язане з ним збереження нормальної працездатності, нормального тону нервових процесів».

Третя умова вимагає «цілісності органів чуття, які забезпечують нормальний зв'язок дитини із зовнішнім світом».

Четверта умова вказує на важливість «систематичності і послідовності навчання дитини в сім'ї, у дитячому саду і в загальноосвітній школі» [4].

Звертаючись до умов нормального розвитку, визначених Г.М.Дульневим і О.Р.Лурія, помічаємо, що не всі вони забезпечуються у достатній мірі у дітей з раннім дитячим аутизмом.

Зважаючи на силу основного дефекту, у дитини з РДА з перших днів життя не формується ні емоційний, ні зоровий контакт з матір'ю (О.Р.Баєнська, К.С.Лебединська, М.М.Ліблінг, С.С.Морозова, О.С.Нікольська, М.В.Рождественська). Дитина не дивиться в очі дорослого, не простягає ручки до людей, не проситься на руки. Дорослому важко впіймати погляд аутичної дитини, який спрямований ніби «повз» предмети і людей. Затримка мовленнєвого розвитку може розпочатися як безпосередньо від самого народження, так і виникнути раптово, навіть якщо попередньо відмічався прискорений ранній розвиток мовлення.

Зібравши та проаналізувавши багаточисельні свідчення про перші місяці життя аутичних дітей різних груп, російські психологи О.Р.Баєнська, М.М.Ліблінг та О.С.Нікольська, виділили специфічні риси, що відрізняють мовленнєвий розвиток нормальної дитини та дитини з аутистичними проявами.

Відомо, що ще з перших днів життя дитини з РДА важко диференціювати плач і зрозуміти його причину. Часто спостерігається відсутність етапів лепету та гуління, а якщо гуління є, то воно здебільшого має механічний характер, обмежене, позбавлене інтонаційного компоненту, може нагадувати крик або писк. Можна передбачити затримку формування основних складових мовленнєвої сфери, недорозвинення слухової уваги, фонематичного слуху, функції наслідування через відсутність фіксації погляду на органах артикуляції матері. Спостерігається слабкість або повна відсутність реакції на мовлення дорослого поряд з підвищеною чутливістю до

немовленнєвих звуків, нерозуміння простих побутових інструкцій і зверненого до неї мовлення при хорошій реакції на тихе чи шепітне мовлення (О.Р.Баєнська, О.С.Нікольська). Також у взаємодії з дорослим (у спілкуванні) відмічається недостатність використання міміки, жестів та інтонації.

Характерним є або запізнення, або випередження появи перших слів, їх незвичність і маловживаність. Перші слова, зазвичай, нікому не адресовані і не виступають засобом спілкування: вимовляються спонтанно, без урахування ситуації, використовуються без співвідношення з конкретними предметами чи людьми. Можуть з'явитися слова-ехолалії. Нерідко після появи перших слів у дитини розвивається мутизм (відмова від мовлення), що зберігається на досить тривалий час.

У період 2-3 років, найсприятливіший для розвитку мовленнєвої діяльності у дітей з нормальним розвитком мовлення, у дітей з аутизмом все більш помітним стає поступове відставання: не ускладнюється лепет, за умови його наявності, якщо і з'являються окремі слова, то вони не використовуються активно, не формується проста фраза, не поповнюється арсенал невербальної комунікації. Звуки, які промовляє і з якими «грається» аутична дитина, найчастіше мають некомуникативний характер: скрип, пищення, щибетання, наслідування звуку якогось музичного інструменту.

Поряд з порушенням використання мовлення відмічається обмеженість можливості розуміння мовлення дітьми раннього віку з РДА. Упродовж тривалого часу дитина може бути не здатна реагувати на звернене мовлення, в тому числі і на власне ім'я, або звертати увагу на мовлення не більше, ніж на будь-які інші шуми.

За умови, якщо експресивне мовлення сформоване, спостерігається його незрозумілість, скутість, згорнутість, вимова лише окремих складів або ж виражена схильність до вербалізації, гра фонематично складними, афективно насиченими словами. Іноді вимова окремих слів або фраз набуває ритуального характеру, полегшуючи дитині виконання тієї чи іншої дії.

Все чіткіше проявляються порушення комунікативної функції мовлення і комунікативної поведінки у цілому. Незалежно від строку появи мовлення і рівня його розвитку, дитина не використовує мовлення як засіб спілкування, вона рідко звертається із запитаннями, зазвичай не відповідає на питання оточуючих, в тому числі, і близьких для неї людей. Дитина може одноманітно мугикати, кричати, не урізноманітнюючи інтонаційно свої вокалізації, не використовуючи вказівного жесту і навіть не спрямовуючи погляд на бажаний об'єкт. У інших випадках діти простягають руку у відповідному напрямку, але без спроб назвати потрібний предмет, без звернення погляду до дорослого, без мовленнєвого або звукового виявлення свого бажання.

Своїх рідних аутична дитина впізнає, але при цьому достатньо насиченої та тривалі емоційної реакції не проявляє, спостерігається відстороненість у поєднанні з нездатністю до спілкування. До ласки аутична дитина ставиться відносно незвично: із байдужістю (просто терпить ласку) або навіть неприязно. Якщо дитина і отримує приємні відчуття і переживання, то майже не проявляє своїх почуттів і швидко перенасичується.

Тобто, у дітей з аутистичними проявами порушено формування усіх форм довербального і вербального спілкування, і чим старшою стає дитина, тим більш виражено проявляються труднощі при взаємодії її із оточуючими людьми.

У той же час, у неї може досить інтенсивно розвиватися «автономне мовлення», «мовлення для себе». З'являються ехолалії, фрази-ехолалії, ехолалії-цитати, скандована вимова, фонетичні розлади і порушення голосу з переважанням особливої високої тональності в кінці фрази чи слова. Відзначаються елементи скандування, фрази носять уривчастий характер, нерідко фрази римуються, епізодично вимовляються слова або цілі речення, що не мають значення в даній ситуації. [5].

Характерною для дітей з аутизмом також є відсутність слів «так» і «ні», наявність неологізмів (придуманих ними нових слів), відсутність займенника «я» і дієслів першої особи, спостерігається схильність до декламування, співу, римування. У своїх дослідженнях С.С.Морозова зауважує, що при загальному порушенні розвитку цілеспрямованого комунікативного мовлення можливе захоплення окремими мовленнєвими формами, постійна гра звуками, складами та словами, перекручування слів, але за виникнення потреби комунікації використовується тільки примітивний набір мовленнєвих штампів.

Зустрічаються випадки, коли мовлення у дітей з РДА з'являється задовго до початку ходьби. Вони із задоволенням слухають, коли їм читають, запам'ятовують довгі уривки тексту майже дослівно. Їхнє мовлення здається недитячим через використання великої кількості виразів, властивих мовленню дорослих. Уже в два роки може з'явитися фразове мовлення, як правило, з правильною вимовою усіх звуків. Але діти не користуються ним для налагодження контактів з людьми. Вони рідко задають питання, а запитуючи про щось, повторюють питання багаторазово. Інколи, питання задається тільки механічно і відповідь не має для дитини значення.

Д.І.Шульженко, на основі проведеного експериментального дослідження, предметом якого була пізнавальна діяльність аутичних дітей дошкільного віку, виділила дві групи дітей зазначеного порушення:

1. Діти, які не володіють мовленням і яких діагностовано за невербальними методиками.

2. Діти, які володіють мовленням і яких діагностовано за вербальними методиками. [7].

Розуміючи важливість якісної діагностики, зазначимо, що попри ствердження К.С.Лебединської та О.С.Нікольської про те, що дошкільний вік – це період найбільш виражених класичних проявів дитячого аутизму, зокрема у мовленнєвому розвитку, за умови своєчасно розпочатої корекційної роботи можна досягти позитивних зрушень як у розвитку мовлення, так і у розвитку психічних процесів та функцій, що стануть запорукою більш швидкої адаптації та соціалізації дітей зазначеної категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л.С. Диагностика развития и педологическая клиника трудного детства / В кн.: Хрестоматия по патопсихологии. – М.: Лабиринт, 1991. – С. 66-81.
2. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М.К.Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672 с.
3. Методика развития речи детей дошкольного возраста/ под ред. Л.П. Федоренко, Г.А. Фомичева, В.К. Лотарев, А.П. Николаевича, М.:1984. - 240с.
4. Основы специальной психологии: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева и др.; Под ред. Л. В. Кузнецовой. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 480 с.
5. Шеремет М.К., Кондукова С.В. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з РДА // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. – Випуск XV. Серія соціально-педагогічна. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. –462 с.
6. Шеремет М.К. Нейрофізіологічні особливості розвитку мовлення дітей раннього віку // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, Серія 19. корекційна педагогіка та психологія. Зб.наукових праць. Матеріали Міжнародної наукової конференції „Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні” – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. - № 11. С.8-13.
7. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. – К., 2009. – 385 с.

УДК: 376-056.264:81

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИСГРАФІЇ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Базима Н.В.

Онуфрієнко О.П.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті висвітлена методика попередження порушень письма в учнів загальноосвітньої школи.

В статтє освещена методика предупреждения нарушений письменной речи в учеников общеобразовательной школы.

The method of preventing violations of writing in secondary school are presented in this article

Ключові слова: методика попередження порушень письма, дисграфія, учні молодших класів загальноосвітньої школи.

Ключевые слова: методика предупреждения нарушений письменной речи, дисграфия, ученики младших классов общеобразовательной школы.

Key words: method of preventing violations of writing, dysgrafy, students of junior classes of secondary school.

Порушення читання та письма є найчастішими проявами специфічних труднощів навчання дітей початкових класів загальноосвітніх шкіл, а іноді і причиною їхньої шкільної неуспішності. За свідченням різних авторів, серед дітей шкільного віку масової загальноосвітньої школи поширеність порушень письма становить 6-7 % (О.Корнев, 1997), від 3 до 15 % (Т.Пічугіна). Також залежить від статевої належності (у хлопчиків порушення письма і читання спостерігаються у 4,5 раза частіше, ніж у дівчаток (О.Корнев)), та від характеру писемності. Найвищий цей показник в англійських країнах (10-15%) та у Венесуелі (33 %) (Л. Тарнопол, М.Тарнопол).